

Olga Soroka

Warunki formowania i rozwoju arteterapii

Nauczyciel i Szkoła 2 (54), 69-79

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Olga SOROKA

Tarnopolski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny
imienia Wołodomyra Hnatiuka

Warunki formowania i rozwoju arteterapii

Słowa kluczowe

Arteterapia, aspekt historyczny, formowanie, rozwój.

Streszczenie

Warunki formowania i rozwoju arteterapii

W artykule zbadano warunki powstawania i rozwoju art-terapii jako nowoczesnej metody leczenia za pomocą wpływu psychokorekcyjnego twórczości pięknej. Scharakteryzowano jeden z etapów rozwoju art-terapii – poprzedników i „pionierów” art-terapii. Przeanalizowano działalność pedagogów, artystów i lekarzy, którzy studiowali twórczość dzieci i chorych psychicznie.

Key words

Art therapy, historical aspects, formation, development.

Summary

Premise for the formation and development of art therapy

The premise for the formation and development of art therapy as a modern method of treatment through the remedial influence of art creation is investigated in the article. One of the stages of art therapy's development – the precursor and pioneers of art therapy – is outlined. The work of pedagogues, artists and physicians who have studied the creations of children and the mentally ill is analysed.

Świat współczesny charakteryzuje się intensywnością przemian gospodarczych, niestabilną sytuacją polityczną – transformacją socjalną, co prowadzi do wykluczenia człowieka w społeczeństwie. Z tego powodu wynika niezbędność poszukiwania nowych form społeczno-pedagogicznej pracy i adaptacji już istniejących technik do nagłych zadań naukowo-wychowawczych oraz społeczno-psychologicznej i korekcyjnej pracy.

Nietradycyjne techniki korekcyjne ujawniają szeroki zakres umiejętności człowieka. Zastosowanie metod i technik terapii współczesnych łączy czynniki terapeutyczne ekspresji niewerbalnej z werbalną interakcją. Wydaje się, że to połączenie jest najbardziej widoczne w metodzie arteterapii i jej technologii, która pozwala maksymalnie ujawnić potencjał twórczy jednostki, stwarzać niewymuszone sytuacje komunikacji niewerbalnej za pomocą rysunku oraz różnych form działalności artystycznej.

Dzisiaj arteterapia jest aktywnie rozwijana za granicą i w naszym kraju. Stosowana jest także w celu wpływu terapeutycznego, dla rozstrzygnięcia diagnostycznych, korekcyjnych oraz psychoprophylaktycznych problemów i staje się coraz bardziej popularną w profesjonalnych środowiskach.

Historia i stan obecny arteterapii wskazuje na obecność w niej różnych szkół i tendencji, które zupełnie w inny sposób interpretują pojęcie arteterapii i związanych z nią czynników uzdrawiania. Te różnice są określone nie tylko charakterystycznymi dla tego czy innego kraju warunkami społeczno-kulturowymi, ale są także określone interdyscyplinarnym charakterem samej arteterapii jako metody. Kategorię arteterapii rozpatruje się według autorów w różny sposób w szerokim spektrum pojęć. Odmienność poglądów przedstawicieli różnych kierunków arteterapii jest nie tylko całkowicie naturalnym i regularnym zjawiskiem, ale może być traktowana za jeden z warunków rozwoju¹.

Wśród publikacji autorów-pionierów rosyjskiego ruchu artepsychoterapeutycznego wyróżnić można M. Bourne, A. Kopytina, L. Lebediewa, W. Nikitina, K. Rudestama, I. Susaninę i innych.

W rodzimych badaniach naukowych wykonano zaledwie kilka prób w celu ustalenia potencjału narzędzi sztuki oraz ich wykorzystania w kontaktach z różnymi grupami społecznymi (L. Firsowa, W. Iwanowa, A. Breusenko-Kuzniecowa, O. Wozneseńską, N. Wołkową, N. Polakową, O. Pynczuk i in.).

Aspekt historyczny rozwoju arteterapii O. Kopytin dzieli na trzy etapy: poprzedników i „pionierów” arteterapii; formowanie początkowe zawodu arteterapii; „dojrzewanie”, przejście do arteterapii opartej na analizie wytworów.

Rozpatrzmy szczegółowy pierwszy etap.

Według badań zagranicznych, arteterapia rozpoczęła się jako praca z chorymi w warunkach szpitalnych. Pacjenci, interesując się wzajemnie własnymi wytworami, stawali się bardziej towarzyskimi. Podstawowa opieka poprawcza osiągała się sposobem „odwleczenia” od przeżyć i problemów, związanych z chorobą. Ten rodzaj terapii praktykowanej przez nauczycieli sztuki i artystów w ośrodkach terapeutycznych został nazwany terapią „rozpraszania doświadczeń przez sztukę, literaturę, muzykę”².

W Europie wykorzystanie sztuki w leczeniu pacjentów z zaburzeniami psychicznymi datuje się od początku XX wieku. W Wielkiej Brytanii w takie działania zaangażowani są M. Richardson, J. Debuffe, E. Gutmann i inni. Można Działalność artystyczna chorych psychicznie staje się przedmiotem naukowego zrozumienia i stosowana jest do celów diagnostycznych.

¹ Киселева Т.Ю., *Педагогическая арт-терапия как средство обогащения социокультурного опыта младших школьников во временном детском коллективе*: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01/ Киселева Татьяна Юрьевна. – Новосибирск, 2009. – 240 с.

² Лебедева Л.Д., *Педагогические основы арт-терапии в образовании учителя*: дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.01/ Лебедева Людмила Дмитриевна. – М., 2003. – 426 с.

Poważne badania tego problemu rozpoczęły się dopiero w latach 20. XX wieku. Posłużyły do tego fundamentalne dzieła niemieckiego psychiatry Karla Printshorna. Prowadzone one były w kierunku diagnozy i analizy kilku tysięcy zróżnicowanych wytworów chorych psychicznie pacjentów w szpitalach w Niemczech, Szwajcarii, Austrii i Japonii. Karl Printshorn rozumiał działalność chorych psychicznie jako formę projekcji ich stanów i intensywnych konfliktów intrapsychicznych.

Wraz z Jean de Bufé i innymi artystami K. Printshorn potrafił zobaczyć coś co jest „surowe” i piękne w tych pracach. W 1922 roku zorganizował pierwszą wystawę podobnych prac w Niemczech. Wystawa przyciągnęła ogromną uwagę opinii publicznej.

Jean de Bufé zebrał dużą kolekcję takich dzieł, która teraz należy do Musée de l'Art Brut w Lozannie (Szwajcaria). Z biegiem czasu, wielu wybitnych psychiatrów, takich jak: E. Kraepelin, E. Bleyler, O. Bumke, E. Kretschmer – zaczęli zbierać i studiować prace artystyczne osób chorych psychicznie.

W zarysie historycznym, eksperci arteterapii byli asystentami psychiatrów i psychoterapeutów w diagnostyce, wyjaśnieniach lub wyborze metody leczenia na podstawie analizy rysunków pacjentów.

W tym czasie pojawia się konwergencja zwolenników sztuki dziecka i twórczości osób chorych psychicznie z przedstawicielami członków nowych ruchów artystycznych w sztuce. Wszystko to prowadzi do powstawania nowatorskich pomysłów na temat możliwości leczenia sztuką i szerszego wykorzystania sztuki jako sposobu korygowania zdrowia³.

Pierwsza terapia sztuką, opracowana w kontekście idei teoretycznych Z. Freuda i praktyce psychoterapii jest stosowana jako metoda efektów leczenia pacjentów chorych psychicznie.

Zygmunt Freud odkrył, że głównym regulatorem zachowań ludzkich jest świadomość, za którą pozostaje ukryta głęboka warstwa nieświadomych pragnień, które niosą ciężar życia i mogą powodować choroby neuropsychiatryczne⁴. To skierowało go do zbadania sposobów pozbawiania pacjentów konfliktów między tym, co mówi ich umysł, a kameralnymi, nieświadomymi motywami. Tak więc powstała freudowska metoda „uzdawiania duszy”, czyli psychoanaliza.

Zygmunt Freud rozumiał sztukę jako szczególny rodzaj sublimacji, która wyraża podświadome pragnienia i doświadczenia jednostki w aktach artystycznych i przekształca tym samym motywacje instynktowne w działanie społeczne.

³ Ионов О.А., *Арт-терапия в комплексной реабилитации психически больных*: дис. ... канд. псих. наук: 14.00.18 / Ионов Олег Александрович. – Москва, 2004. – 171 с.

⁴ Фрейд З., *Психология бессознательного*: Сб. произведений / З. Фрейд; Сост. науч. ред. вступ. ст. М. Г. Ярошевский. – М.: Просвещение, 1990. – 448 с.

Studium Z. Freuda kontynuował E. Chris i skierował je na naturę sztuki i twórczości, wykorzystując nowe narzędzia analityczne. Sam Z. Freud uznał, że metoda psychoanalizy uniemożliwia określenie charakteru artystycznego talentu, a E. Chris uważał, że istnieją pewne ogólne umiejętności, które charakteryzują wyobraźnię twórczą. One to obejmują ograniczenia funkcji świadomości, wysokie nasycenie emocjonalne obrazów, a także obecność mechanizmu rozwiązywania problemów na płaszczyźnie wizualnej. Dowodzi to również, że artysta jest w stanie wnikać do podświadomości i wpływać na przebieg podstawowych procesów psychicznych. Tak więc, osoba w aktywności ekspresyjnej może regulować swoje funkcjonowanie⁵.

Psychoanalityczne poglądy na sztukę zostały pogłębione i rozwinięte przez A. Erentsveyh. Obecne zrozumienie natury procesu twórczego, osobiste doświadczenia sztuki pozwoliły mu przejrzeć wpływ klasycznej psychoanalizy na sztukę. A. Erentsveyh koncentruje się na badaniu problemów percepcji dziecka. Jego zdaniem, postrzeganie dziecka jest mało dyferencjalne, ale jest w stanie połączenia różnych form w otaczającej przestrzeni. W artystycznej działalności identyfikuje on trzy etapy: 1 – związany z projekcją rozdrobionych części „JA” artysty na obraz materiału; 2 – związany z mechanizmem aktywacji „nieświadomego skanowania”, przy pomocy którego ujawnia się struktura „ukryty obraz”, która prowadzi do integracji dzieła, przenikania obrazu i osobowości artysty, 3 – ponowna ocena i przegląd utworu. To jest sprzężenie zwrotne artysty z utworem na poziomie mentalnym, dzięki czemu uświadamia się i akceptuje się zerwanie między rzeczywistością a ideałem, w nadziei dla ich przyszłej integracji.

Można twierdzić więc o możliwościach diagnostycznych poprzez sztukę, o mechanizmach i procesach przepływu aktywności ekspresyjnej.

Poglądy A. Erentsveyh podzielał A. Storr. W jego opinii, tożsamość artysty cechuje silne, dojrzałe „JA”, które odróżnia go od osób, które są podatne na fantazje o niejasnej świadomości, aktywności umysłowej, która jest przedmiotem procesu podstawowego. Artystyczna działalność – to pozytywna adaptacja, a nerwica – dezadaptacja, mimo że w twórczości mogą przejawiać się słabości i problemy jednostki. Tak więc, podczas akceptacji utworów artysty pacjent ma okazję obserwować przykład „pozytywnej adaptacji” człowieka o silnym, dojrzałym „JA”, zawartym w pracach artysty, który doświadcza psychoterapeutyczny, psychokorekcyjny efekt.

Artystą-innowatorką była M. Milner. Rozpoczęła swoją działalność pracą edukacyjną z dziećmi, a następnie otrzymała wykształcenie psychoanalityczne. Dla M. Milner twórczość – to stwarzanie nowego i zdobywanie nowego postrzegania poprzez interakcję tego co świadome z tym co nieświadome.

⁵ Аметова Л.А., Педагогическая технология использования арттерапии в начальной школе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Аметова Лидия Анатольевна. – М.: РГБ, 2003. – 326 с.

Uważa ona, że sztuka sprzyja psychicznej przemianie i poszukiwaniu nowych form doświadczania mentalnego. Ćwiczenia w zakresie niezależnej praktyki artystycznej pozwoliły jej stwierdzić, że zdolności artystyczne, takie jak rozwinięte poczucie koloru i formy, związane są nie tylko z treningiem, ale także z doświadczaniem wewnętrznym artysty. To doświadczenie jest, według opinii autorki, wynikiem działalności w zabawie, gdy wyobrażnia dziecka, mieszając się z elementami rzeczywistości, tworzy „nowe obiekty”. W tym widziała ona m.in. zagrożenie dla stabilności psychicznej artysty. Podkreślała iż, świat *fantasy*, mieszając się z rzeczywistością, może wychodzić spod kontroli i występować w postaci obrazów nieoczekiwanych. M. Milner podkreślała, że sztuka niezbędna jest każdemu dziecku, nie tylko do tworzenia jego estetycznych pomysłów, ale również jako narzędzie jego rozwoju psychicznego⁶. Według M. Milner, prowadzi to m.in. do samopoznania, samorealizacji i poczucia kontroli własnych stanów emocjonalnych za pomocą sztuki.

Wraz z działalnością nauczycieli, artystów i lekarzy, którzy poznawali sztukę dzieci i osób umysłowo chorych, rozwój arteterapii dokonywał się także za sprawą naukowych starań przedstawicieli psychodynamicznego podejścia, dla którego charakterystyczny jest przykład M. Naumburg. Uważa się ją za założycielkę artystycznego kierunku terapeutycznego w USA. Ona miała wykształcenie psychologiczne, a później jeszcze otrzymała specjalizację psychoanalitka. W latach 40-ch M. Naumburg zaczęła wykorzystywać w swej pracy psychoanalitycznej z dziećmi techniki rysunku, z uwzględnieniem dziecięcego swobodnego wyrażania swoich uczuć w działaniach artystycznych jako narzędzia do badań procesów nieświadomych. Wyniki tej pracy zostały opisane w jej książce pt.: *Studiowanie wolnej ekspresji artystycznej dzieci z problemami behawioralnymi jako sposób diagnozowania i leczenia*. Badaczka zwraca uwagę na różnice między swobodnymi rysunkami dzieci i tą formą pracy graficznej, która była używana jako środek zatrudnienia pacjentów. Zauważa ona, że wolna ekspresja artystyczna daje wiarę pacjenta w ich możliwości i tworzy uczucie głębokiego zadowolenia. Jednocześnie technika ta może być stosowana jako narzędzie diagnostyczne psychiatry. Po odbyciu praktyki, pacjenta eliminuje niepewność i zaczyna swobodnie wyrażać swoje obawy, potrzeby i fantazje⁷.

W swoich późniejszych pracach M. Naumburg zaczyna używać terminu „arteterapia”, który uzyskał jeszcze większe upowszechnienia pod koniec lat 40. Jednak ona rozpatruje arteterapię, głównie w kategoriach psychoanalitycznych podejścia jako technikę, która pozwala człowiekowi wyrazić swoje intrapsychiczne konflikty w formie wizualnej i stopniowo dojść do ich uświadomienia i werbalizacji.

⁶ Аметова Л.А., *Педагогическая технология использования арттерапии в начальной школе*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Аметова Лидия Анатольевна. – М.: РГБ, 2003. – 326 с.

⁷ Ионов О.А., *Арт-терапия в комплексной реабилитации психически больных*: дис. ... канд. псих. наук: 14.00.18 / Ионов Олег Александрович. – Москва, 2004. – 171 с.

Rozwija zatem M. Naumburg koncepcję dynamicznie zorientowanej terapii artystycznej w swoich przyszłych publikacjach, wykorzystując przy tym pojęcie „przeniesienia”, wierząc, że spontaniczne wyrażanie swoich uczuć przez chorych w obrazach prowadzi do wzmocnienia relacji psychoterapeutycznej.

Zwróciła ona uwagę na zalety działań ekspresyjnych nie tylko w celach diagnostycznych, ale również jako środka leczniczego. Swobodny rysunek pomaga przezwyciężyć niepewność, otwarcie wyrażać potrzeby, lęki, fantazje. Człowiek przy tym ma do czynienia z nieświadomością jego sporządzania, z którą kontaktuje się za pomocą symbolicznego języka obrazów⁸.

Ponadto, M. Naumburg uważa, że arteterapeutyczna praktyka opiera się na fakcie, że najważniejsze myśli i uczucia osoby, które są produktem jej nieświadomości, mogą znaleźć wyraz raczej w postaci obrazów niż słów.

Inna badaczka E. Kramer pracowała nad tymi problemami w tym samym czasie, co i M. Naumburg, ale w ich podejściach do wykorzystania technik wizualnych była istotna różnica. Okazała się tak fundamentalna, że E. Kramer i M. Naumburg często nazywane założycielkami dwóch tendencji w arteterapii amerykańskiej, które są w stanie permanentnego sporu merytorycznego.

E. Kramer była przekonana o tym, że zdecydowane działanie ma potencjał leczniczy: umożliwiałoby człowiekowi nauczyć się nowych form doświadczania, ponownego przeżywania konfliktów intrapsychicznych i stopniowo dojść do ich rozwiązania. (W przeciwieństwie do M. Naumburg, E. Kramer nie używała terminu „przeniesienie”). Ona wierzyła, że terapia sztuką działa w taki sposób, że produkt działalności twórczej skierowany na sztukę sublimuje niszczycielskie, agresywne tendencje autora i zapobiega ich bezpośredniemu objawieniu w praktyce.

W ramach psychoanalizy E. Kramer rozwinęła ideę, że sztuka jest sposobem samopoznania, odkrycia siebie i świata oraz harmonizacji stosunków między nimi. Rozszerza zakres ludzkich doświadczeń, tworzenie możliwości selekcji, analizy, transformacji oraz integracji uczuć i emocji. Dzięki arteterapii konflikt może być ponownie odtwarzany, doświadczany, rozwiązany i zintegrowany⁹.

Zasadniczo nowe znaczenie terapii artystycznej nadaje K. Jung, uwzględniając w ramach analitycznej psychologii, sztukę jako środek harmonizacji i samorealizacji poprzez osiągnięcie integralności zbiorowej, nieświadomej i indywidualnej. Później jego poglądy na temat sztuki jako ważnego kanału indywidualizacji człowieka nabierają nowego zrozumienia według szerszych

⁸ Лебедева Л.Д., *Педагогические основы арт-терапии в образовании учителя*: дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.01/ Лебедева Людмила Дмитриевна. – М., 2003. – 426 с.

⁹ *Возрастно-психологический подход в консультировании детей и подростков*: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / [Г. В. Бурменская, Е. И. Захарова, О. А. Карabanова и др.]. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 416 с.

ram koncepcyjnych, które obejmuje model humanistyczny rozwoju osobowości K. Rogersa, A. Maslowa, R. Meya.

K. Jung uważał, że określenie głównych intrapsychicznych konfliktów i ich ekspresji poprzez sztukę, działania artystyczne, pozwala pacjentowi samodzielnie regulować swoją działalność umysłową i rozwijać ukryte możliwości. W związku z tym, istotę arteterapii dostrzegał w sytuacji, która emocjonalnie wyraża się za pomocą różnych środków sztuki, artystycznej praktyki i aktywności psychoterapeuty. Znajduje to także swoje wyrażenie zewnętrzne i doprowadza do ekspresji, ułatwiając leczenie pacjenta.

Oczywiście, że K. Jung, odegrał wiodącą rolę w rozwoju tych form psychoterapii, które wykorzystują aktywność pacjentów. Choć one nigdy nie utożsamiają się z arteterapią, ich idee istotnie wpłynęły na wielu arteterapeutów, szczególnie tych, którzy praktykowali w latach 60-70. XX wieku. Zdaniem K. Junga sztuka jest wewnętrzną koniecznością, pewnego rodzaju instynktem, który przemienia człowieka w narzędzie do ekspresji zbiorowej, ujawniając w niej konflikty osobiste i uniwersalne. Dlatego kreatywność nie jest jedynie narzędziem do samoleczenia, ale również ważnym czynnikiem do osiągnięcia pełnej harmonii duchowej równowagi¹⁰.

W psychodynamicznym kierunku są dwa podejścia w arteterapii. Sama nazwa skupia się na dwóch planach działania psychologicznego – art (sztuka) i terapia (leczenie). W zależności od tego, która strona przeważa w praktyce, pracując z klientem, możemy mówić o dwóch podejściach do arteterapii. Zgodnie z pierwszym, w arteterapii sztuka jest jedynie projekcją stłumionych uczuć, które pozwalają jednak zobiektywizować wspomnienia z dzieciństwa i sprzeczne zdarzenia, jakie następnie poddaje się transformacji na podstawie tradycyjnej techniki psychoanalitycznej i interpretacji. Z innej perspektywy, sztuka jest istotnym źródłem wzrostu i rozwoju osobowości (K. Jung, E. Kramer). Arteterapia jest uważana przede wszystkim jako zajęcia z wykorzystaniem sztuki gdzie kreatywność to cel i podstawowy warunek dla przezwyciężania nerwicowych zaburzeń osobowości, zaś sama terapia to efekt uboczny kreatywności i sztuki.

Fundamentalne znaczenie wychowania, w oparciu o wiedzę o człowieku, której podstawą jest poznawanie człowieka, wyjaśnione zostało w pismach niemieckiego uczonego Roberta Steinera, a w szczególności w pracy pod tytułem: „Wychowanie dziecka w zakresie nauki duchowej”. Wraz z E. Molt, dyrektorem fabryki tytoniu „Waldorf-Astoria”, założył on w Shtudhardi pierwszą Waldorf School w 1919 roku, co doprowadziło do ruchu waldorfskich szkół i przedszkoli na całym świecie. Wychowanie jest postrzegane jako sztuka, w której istotne znaczenie metodyczne w kształcenia nadano zasobom sztuki. Artystyczne

¹⁰ Аметова Л.А., *Педагогическая технология использования арттерапии в начальной школе*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Аметова Лидия Анатольевна. – М.: РГБ, 2003. – 326 с.

treści procesu edukacyjnego wzmacniają siłę psychiczną i wolę poprzez aktywną działalność artystyczną. Wynikiem tego jest rozwój żywego myślenia, które w dzieciństwie jest wynikiem treningu. „Jeśli nauczyciel jest artystą, ... wtedy musi sam za każdym razem uczyć się od dziecka”¹¹.

W Europie za założycieli „rodziców chrzestnych” arteterapeutycznego kierunku uznaje się A. Hilla i G. Reid. Pierwszym był A. Hill, który wprowadził w Europie termin „arteterapia” (1938). Píše on o tym w swojej pracy z chorymi na gruźlicę w sanatoriach. Termin ten był używany na wszystkich typach zajęć plastycznych, prowadzonych w szpitalach i ośrodkach zdrowia psychicznego. Zastosowanie sztuki w przewyciężaniu choroby i przyspieszeniu procesów rehabilitacji opisane zostały w książce A. Hilla „Sztuka piękna przeciwko chorobie” (1945)¹². Terapeutyczny efekt był osiągnięty poprzez „dywersję” od problemów i obaw związanych z chorobą. Ten rodzaj terapii był praktykowany przez nauczycieli sztuki i artystów w instytucjach medycznych i stał się znany jako „terapia wrażeń rozprasających” za pomocą sztuki, literatury i muzyki. Będąc długi czas prezydentem Brytyjskiego Stowarzyszenia Terapeutów sztuki, on aktywnie spopularyzował arteterapię w brytyjskich mediach, utrzymując żywą reakcję i wsparcie społeczne. Ponadto A. Hill zajmował się także organizacyjną pracą, szczególnie w ścisłym współdziałaniu z Czerwonym Krzyżem. Tworzył liczne pracownie artystyczne dla pacjentów, brał udział w wyborze wykonawców, instruktorów i koordynował ich działania. Dzięki aktywności A. Hilla arteterapia po raz pierwszy została ogłoszona jako ważna inicjatywa społeczna, która spełnia interesy wielu ludzi przez co stała się częścią krajowego systemu opieki zdrowotnej, wzbogacając metodycznie i warsztatowo inne instytucje publiczne.

Równoległe z wprowadzeniem arteterapii w ogólnych klinikach medycznego i psychiatrycznego profilu w Europie rozwijała się idea artepдагоiki, stopniowo prezentowana przez G. Reed. Rozpatrywała ona artystyczną działalność jako ważne narzędzie do budowania zdrowej, harmonijnej osobowości. Wśród pionierów arteterapii było wielu artystów. W niektórych państwach, jak choćby w Wielkiej Brytanii, ich rola była i jest szczególnie istotna. Pouczający jest przykład E. Adamsona. W latach 40, naśladując przykład A. Hilla, komunikował się z organizacją Czerwonego Krzyża. Pracując w różnych klinikach, prowadził on wykłady ze sztuki plastycznej. Potem otworzył pracownię sztuki w szpitalu psychiatrycznym i zaczął prowadzić warsztaty z pacjentami. Tak on, jak i jemu współcześni, był zainteresowany wdrożeniem nowej misji społecznej sztuki we współpracy z państwowym systemem opieki zdrowotnej.

¹¹ Штайнер Р., *Воспитание ребенка с точки зрения духовной науки* / Р. Штайнер. – М: Парсифаль, 1993. – С. 40.

¹² Копытин А.И., *Теория и практика арт-терапии* / Александр Иванович Копытин. – СПб.: Питер, 2002. – С. 27.

Doświadczenie działalności zawodowej „pionierów” kierunku arteterapeutycznego miało znaczący wpływ na rodzaj ich pracy z pacjentami. Tym, którzy uzyskali wykształcenie psychoanalityczne bliżej było do tych form arteterapii, które opierały się na bliższej psychoanalitycznej relacji z pacjentami w celu zbadania ich problemów psychicznych i historii choroby. Wykorzystywali prace pacjentów do interpretacji według podejść Z. Freuda i K. Junga lub pomagali pacjentom zrozumieć znaczenie, ukryte w ich pracach (M. Naumburg). Artystom, którzy nie mieli specjalnego przeszkolenia w zakresie psychologii i psychoterapii, bliższymi wydawały się metody pracy, które przypominały ergoterapię, gdzie pacjenci uczestniczyli w specjalnych badaniach z plastyki pod kierunkiem artystów-instruktorów.

W historii rozwoju kierunku arteterapeutycznego dużą rolę odegrali Irene i Gilbert Chempernouny. Znani są oni przede wszystkim jako menedżerowie Withymead Center – wyjątkowej kliniki dla psychicznie chorych i osób z granicznymi zaburzeniami psychicznymi. Ich wpływ był szczególnie widoczny w latach 40. i 60. XX wieku, kiedy działalność Centrum przyciągnęła uwagę publiczności i uczyniła go miejscem „pielgrzymek” i uczenia się dla wielu artystów i psychologów. W kilku budynkach Centrum, powstały szkoły dla zajęć ze sztuki wizualnej, muzyki, ceramiki itp. Twórcy Centrum starali się stworzyć taką atmosferę i korzystać z takich form pracy, które byłyby alternatywą dla większości klinik psychiatrycznych, jakie istniały w tym czasie. To szczególnie odzwierciedla fakt, że Centrum odeszło od zwykłych zasad psychiatrycznych ośrodków „zamkniętych drzwi”, w których pacjenci byli pod ścisłym nadzorem. Centrum było także środowiskiem, w którym panowała demokratyczna atmosfera, a relacje między pacjentami i personelem charakteryzowały się w dużym stopniu zaufaniem i odpowiedzialnością. Centrum może być uważane za jeden z najlepszych przykładów tzw. „społeczności psychoterapeutycznej” – zespołu pacjentów i pracowników działających na rzecz interesu ogólnego¹³.

Oprócz I. oraz G. Chempernouny w latach 40-60. XX wieku byli też inni przedstawiciele kierunku psychodynamicznego, którzy wnieśli, znaczący wkład w rozwój arteterapii, w tym R. Pickford, M. Milner, D. Vinnikot. Często są oni nazywani „intelektualnymi” przywódcami kierunku arteterapeutycznego. Dzięki wielu ważnym wydarzeniom koncepcyjnym i licznym publikacjom stali się popularnymi. W ich dorobku znajduje się też bogata praktyka analityczna, a ich publikacje są przykładem głębokiego zrozumienia ekspresji pacjentów.

Kopytin, analizując problemy, związane z działaniami poprzedników i „pionierów” arteterapii, wyodrębnia następujące:

- brak wspólnego zrozumienia istoty, celu i mechanizmów efektów terapeutycznych arteterapii;

¹³ Ионов О.А., *Арт-терапия в комплексной реабилитации психически больных*: дис. ... канд. псих. наук: 14.00.18 / Ионов Олег Александрович. – Москва, 2004. – С. 24-25.

- przewaga empirycznej arteterapii opartej na nieprzemysłanej metodologii;
- brak badań, potwierdzających wpływ arteterapii, ponieważ działania „pionierów” arteterapii opierały się wyłącznie na wierze w potencjał uzdrawiania sztuką i osobiste doświadczenie integracji psychologicznej;
- fragmentaryzacja arteterapeutycznej społeczności, co nie pozwalało przeprowadzać zamierzoną politykę w zakresie ochrony interesów „pionierów” arteterapii i jej wdrażania w praktykę;
- brak kwalifikowanych miejsc pracy dla arteterapeutów;
- brak programów arteterapeutycznej edukacji¹⁴.

Zakończenie

Metoda arteterapii zarówno w diagnozowaniu, leczeniu jak i w oddziaływaniu edukacyjnym, kształtowała się przez długie lata XX wieku. Ma charakter metody empirycznej opartej na neopozytywistycznym paradygmacie badań. Ale też wypracowała swoją teorię, która pozwala na dalsze poszukiwania technik oddziaływania sztuką na osoby chore w tym w szczególności na dzieci i młodzież. Naukowa szkoła arteterapeutyczna, która dzisiaj w przełożeniu na praktykę stanowi podstawę kształcenia kadr do pracy pedagogicznej, a także z ludźmi o zróżnicowanych dysfunkcjach psychosomatycznych swoje początki bierze z działalności lekarzy i artystów już od połowy XX wieku.

Bibliografia

- Аметова Л.А., *Педагогическая технология использования арттерапии в начальной школе*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Аметова Лидия Анатольевна. – М.: РГБ, 2003. – 326 с.
- Возрастно-психологический подход в консультировании детей и подростков*: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / [Г.В. Бурменская, Е.И. Захарова, О.А. Карабанова и др.]. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 416 с.
- Ионов О.А., *Арт-терапия в комплексной реабилитации психически больных*: дис. ... канд. псих. наук: 14.00.18 / Ионов Олег Александрович. – Москва, 2004. – 171 с.
- Киселева Т.Ю., *Педагогическая арт-терапия как средство обогащения социокультурного опыта младших школьников во временном детском коллективе*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ Киселева Татьяна Юрьевна. – Новосибирск, 2009. – 240 с.

¹⁴ Копытин А.И., *Основы арт-терапии* / Александр Иванович Копытин. – СПб.: Лань, 1999. – 252 с.

- Копытин А.И., *Основы арт-терапии* / Александр Иванович Копытин. – СПб.: Лань, 1999. – 252 с.
- Копытин А.И., *Теория и практика арт-терапии* / Александр Иванович Копытин. – СПб.: Питер, 2002. – 368 с.
- Лебедева Л.Д., *Педагогические основы арт-терапии в образовании учителя*: дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.01/ Лебедева Людмила Дмитриевна. – М., 2003. – 426 с.
- Фрейд З., *Психология бессознательного*: Сб. произведений / З. Фрейд; Сост. науч. ред. вступ. ст. М. Г. Ярошевский. – М.: Просвещение, 1990. – 448 с.
- Штайнер Р., *Воспитание ребенка с точки зрения духовной науки*/ Р. Штайнер. – М: Парсифаль, 1993. – 280 с.